

ZACHOWANIA SEKSUALNE MŁODZIEŻY W KONTEKŚCIE WYZWAŃ WSPÓŁCZESNOŚCI

Małgorzata Dziewanowska

Celem artykułu jest przedstawienie zagadnień związanych z przestępstwami seksualnymi popełnianymi przez lub wobec osób małoletnich. Analizowane jest prawo, a także czynniki pozaprawne: dostępność i jakość edukacji seksualnej w szkole i w domu, rozwój społeczny osób małoletnich. Szczególną uwagę zwracam na wpływ technologii teleinformacyjnych (Internet, telefony komórkowe, tablety) na przestępcze zachowania seksualne osób młodych (sexting, stalking, cyberbullying, pornografia). Podstawowym pytaniem jest to, czy możliwe jest prawne regulowanie zachowań seksualnych młodzieży w taki sposób, by jednocześnie chroniły ich one przed pokrzywdzeniem. Interesujące jest również, jakie czynniki wpływają na spójność prawa karnego (a w przypadku osób nieletnich również ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich) i rzeczywistości. W tym aspekcie wskazują na wpływy kultury i wartości społecznych.

Słowa kluczowe: małoletni, edukacja seksualna, zachowania seksualne, pornografia, sexting, cyberstalking

Zgodnie z założeniami kryminologii antynaturalistycznej, prawo karne jest instrumentem wykorzystywanym w konfliktach społecznych przez zaangażowane w nie strony, a każde zachowanie ludzkie dopiero w procesie interakcji między jednostkami lub jednostką a audytorium społecznym¹ zostaje naznaczone jako przestępne bądź nie². Taka definicja prowadzi do wniosku, że w rzeczywistości przestępstwo nie istnieje jako byt obiektywny³, powszechnie potępiany i nieakceptowany, a jedynie stanowi odzwierciedlenie pewnych norm i wartości istotnych w danym społeczeństwie lub grupie społecznej⁴, których wyrazem staje się prawo karne. Jednocześnie, to właśnie samo istnienie ustaw karnych penalizujących pewne zjawiska można uznać za źródło przestępczości – ich zlikwidowanie prowadzi-

¹ Audytorium społeczne jest podstawowym przedmiotem badań kryminologów antynaturalistycznych. To właśnie ono, czyli my jako społeczeństwo, dokonuje obserwacji, oceny i naznaczenia, etykietowania, pewnych zachowań lub konkretnych ludzi jako przestępnych, dewiacyjnych czy patologicznych.

² J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, INFO Trade, Gdańsk 2007, str. 50–51.

³ Nawet zabójstwo nigdy nie jest obiektywnie złe. Chociażby w czasie wojny jest ono w pełni akceptowane, a wręcz pożądane.

⁴ Warto podkreślić, iż nawet na poziomie jednego społeczeństwa nie wszystkie zachowania powszechnie uznane za przestępne będą tak definiowane w konkretnych grupach społecznych. Jako przykład można podać kulturę gangów, które akceptują kradzieże i niszczenie mienia, a nie akceptują zachowań zgodnych z prawem, czyli ich normy i wartości są odmienne od tych powszechnie funkcjonujących w społeczeństwie.

łoby bowiem do sytuacji, w której przestępczość przestałaby istnieć, a jedynie pozostałyby pewne zachowania mniej lub bardziej akceptowane, potępiane lub uznawane za szkodliwe.

Proces kryminalizacji, czyli naznaczania pewnych zachowań jako przestępnych, jest więc nie tylko selektywny, zarówno na poziomie realizacji przepisów ustawy⁵, funkcjonowania mechanizmów kontroli społecznej⁶ czy działania organów ścigania⁷, ale także zazwyczaj służy realizacji pewnych celów, które nie zawsze są tymi wyrażonymi *expresis verbis* w uzasadnieniach projektów ustaw karnych⁸. Prawo karne jest więc nie tylko ważnym elementem kontroli społecznej, ale także spełnia wiele innych funkcji, istotnych z punktu widzenia ustawodawcy, choć nie zawsze jasno wyartykułowanych czy ujawnionych⁹.

Każda jednostka ulega wielu wpływom, a jej zachowanie regulowane może być przez kilka współistniejących systemów. Od urodzenia podlega władzy rodzicielskiej¹⁰, a jej osobisty odbiór rzeczywistości odbywa się przez pryzmat norm i wartości istniejących w rodzinie i najbliższym otoczeniu¹¹. Już wtedy może się okazać, że są one sprzeczne z tymi powszechnie obowiązującymi w społeczeństwie¹², choć z wielu przyczyn nie będą podlegały sankcji karnej¹³. Obowiązek

⁵ Wystarczy zastanowić się nad przestępstwem prowadzenia samochodu pod wpływem alkoholu (art. 178a kodeksu karnego) – przeciętny człowiek poniesie wszelkie możliwe konsekwencje, ale już poseł/posłanka może ich uniknąć, zasłaniając się immunitetem. Wtedy to sejm zadecyduje, czy takie zachowanie wymaga ukarania, czy nie.

⁶ W tym samym przykładzie, dotyczącym prowadzenia samochodu po spożyciu alkoholu, można sobie wyobrazić, że pasażerowie odmówią jazdy z pijanym kierowcą, zawiadomią policję o jego działaniach lub zapobiegną popełnieniu przestępstwa.

⁷ Nietrzeźwy kierowca może uniknąć kary, jeśli uda mu się przekupić policjanta.

⁸ W przypadku wprowadzenia art. 178a kodeksu karnego odwoływano się do konieczności ochrony jednostek przed nietrzeźwymi kierowcami, którzy powodują wypadki, w których giną ludzie. Idea słuszna, choć karanie *de facto* przed popełnieniem czynu nawiązuje bardziej do nurtu pozytywistycznego i badań Cesare Lombroso. W rezultacie jednak największą grupą karanych okazują się nietrzeźwi rowerzyści, zajmujący setki miejsc w więzieniach. Prawdziwym jednak celem tego zapisu było pokazanie skuteczności działań policji poprzez zwiększenie wykrywalności przestępstw i przestępców ukazywanej w statystykach. Nikt jednak nie zwrócił uwagi, że prawdziwym problemem jest poziom spożycia alkoholu w kraju, a nie samo prowadzenie samochodu w stanie nietrzeźwości.

⁹ Więcej także [w:] M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, tłum. T. Komendant, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2009; N. Christie, *Dogodna ilość przestępstw*, tłum. M. Płatek, Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, Warszawa, 2004; L. Wacquant, *Suitable enemies*, [w:] *Punishment & Society*, SAGE Publications, Londyn 1999.

¹⁰ 92–112 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz. U. z roku 1964, nr 9, poz. 59).

¹¹ Mówi o tym przykładowo teoria uczenia się E. Sutherland. J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, wyd. cyt., s.121–123.

¹² Przykład opisany przez Z. Bożyczko, *Przestępstwo i życie*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1972.

¹³ Na przykład ze względu na słabą wykrywalność tego rodzaju przestępstw lub granice odpowiedzialności karnej, które sprawiają, że wobec pewnych grup osób nie ma możliwości wszczęcia postępowania karnego, np. ze względu na wiek, poczytalność, itp.

edukacji szkolnej¹⁴ powoduje, iż dziecko musi nauczyć się prawidłowo funkcjonować nie tylko w relacji z rodzicami, ale również z innymi osobami dorosłymi, a także rówieśnikami. W najgorszej sytuacji są to trzy odmienne zestawy norm i wartości, których nieakceptowanie może prowadzić do istotnych, negatywnych konsekwencji. W zależności od dalszej drogi życiowej pojawiają się kolejne utrudnienia w tym zakresie. Człowiek może zdecydować się na studia prawnicze, a następnie pracę w korporacji, lub zrezygnować z dalszej edukacji i przyłączyć się do grupy przestępczej. Co warto zauważyć, najwyższa wartość w obu tych grupach może być ta sama, jednak różne będą akceptowalne formy zachowań w celu jej osiągnięcia¹⁵.

Systemem, który w danym kraju należy uznać za uniwersalny, jest system penalizacji zachowań, które zostały uznane za szkodliwe społecznie i wymagające interwencji organów ścigania i sądowniczych. Kodeks karny, w którym wyszczególniona została większość¹⁶ nieakceptowanych zjawisk, jest więc odzwierciedleniem pewnych wartości, których ochrona jest istotna dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa¹⁷. Jednocześnie, ta właśnie ustawa niekiedy prowadzi do wykreowania nowych norm zachowań, które w danej kulturze przestały bądź zaczęły być akceptowane lub nie¹⁸.

Możliwość obarczenia jednostki odpowiedzialnością karną obwarowana jest pewnymi warunkami, wyrażonymi między innymi w rzymskich premiach, takich jak *ignorantia iuris nocet*¹⁹, czy *nullum crimen sine lege*²⁰, itp. Ustawodawca wprowadza także pewne granice wieku, poniżej których działania jednostki nie będą podlegać ustawie karnej²¹, lub których przekroczenie nie będzie skutkowało wiktymizacją²². Te normy też nie są uniwersalne, gdyż w każdym państwie ustawodawca kształtuje je w sposób odmienny, realizując przy tym indywidualną, państwową politykę karną.

¹⁴ Art. 15 ustawy o systemie oświaty (Dz. U. z roku 2004, nr 256, poz. 2572).

¹⁵ Wysoki status materialny może być więc osiągany poprzez wykorzystywanie swoich umiejętności w sądzie lub na ulicy. Zgodnie z teorią E. Mertona, w tym wypadku, jednostka może przyjąć postawę konformistyczną lub innowacyjną.

¹⁶ Należy pamiętać o przepisach karnych, które znajdują się w wielu innych ustawach.

¹⁷ Oczywiście z punktu widzenia ustawodawcy, a nie całego społeczeństwa czy konkretnych grup społecznych. Przewagą ustawodawcy nad grupami społecznymi jest jednak możliwość tworzenia ustaw i powoływania organów strzegących ich przestrzegania na terenie całego kraju, a czasem poza nim (prawo międzynarodowe publiczne).

¹⁸ Dodany niedawno art. 190a czy 191a kodeksu karnego (Dz. U. z roku 1997, nr 88, poz. 553).

¹⁹ Nieznajomość prawa szkodzi.

²⁰ Nie ma przestępstwa bez ustawy.

²¹ W przypadku kodeksu karnego odpowiedzialność karną ponoszą osoby, które ukończyły 17 lat. Poniżej tego wieku ich działania podlegają jednak ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z roku 1982, nr 35, poz. 228).

²² Najczęściej, w przypadku przestępstw seksualnych, jest to wiek 15 lat lub osiągnięcie pełnoletniości, np. art. 200 czy 202 kodeksu karnego.

Prawo karne jest więc nieodłącznym elementem kultury danego społeczeństwa, którego celem jest ochrona pewnych ważnych norm i wartości. W przypadku osób małoletnich spełnia też niekiedy funkcję wychowawczą²³, a także powinno stanowić ważny punkt odniesienia dla kształtowania się innych systemów regulacji ludzkich zachowań. W tym kontekście bardzo ważne jest również, aby nie ulegając petryfikacji, w sposób płynny i elastyczny dopasowywało się do warunków społecznych, które ma regulować, a także aby jego ostateczny kształt był nie tylko szeroko akceptowany, ale także powszechnie znany i nieskomplikowany. W przypadku przestępstw seksualnych popełnianych przez osoby małoletnie problemy pojawiają się właściwie w każdym wyżej wymienionym aspekcie.

SPOŁECZNY KONTEKST ZACHOWAŃ SEKSUALNYCH MŁODZIEŻY

Regulując zachowania seksualne młodych ludzi, szczególnie w zakresie ich penalizacji, zawsze należy mieć na uwadze kilka istotnych czynników. Jednym z nich jest adekwatność ustawy karnej do norm społecznych obowiązujących w tym zakresie i warunków w jakich prawo ostatecznie będzie funkcjonować. Od tego w dużej mierze będzie zależeć zakres jego przestrzegania, możliwość aplikowania w praktyce, i co najważniejsze – poziom akceptacji i szacunku dla prawa, który ostatecznie będzie też przekładał się na inne jego dziedziny²⁴.

Współczesna kultura przesycona jest seksualnością. Trudno obecnie znaleźć popularną gazetę, książkę czy film, które nie zawierałyby nawiązań do tematów szeroko związanych z seksem i cielesnością²⁵. Nie jest to oczywiście wynik niezdrowego zainteresowania mediów tą tematyką, lecz prosta kalkulacja podaży i popytu. Społeczeństwo w pewnym zakresie przyzwyczało się już do erotyzacji życia publicznego i takie jego przejawy nie stanowią naruszenia ogólnie obowiązujących norm²⁶. Dotyczy to również w pewnym zakresie tych pism, książek czy filmów, które są skierowane wyłącznie do osób młodych²⁷. Jednocześnie, dzięki szybkiemu rozwojowi technik teleinformacyjnych, a przede wszystkim Internetu, seks przestał być towarem zarezerwowanym jedynie dla osób powyżej 18 roku

²³ Jak w przypadku ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

²⁴ Osoba raz niesłusznie (niezgodnie z wyznawanymi przez nią normami) ukarana może stracić szacunek nie tylko do prawa karnego, ale do prawa w ogóle. Nie jest to jedynie wynik ukarania, ale także niekiedy pobytu w więzieniu. Więcej o warunkach więziennych przykładowo [w:] S. Przybyliński, *Podkultura więzienna – wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.

²⁵ Wizerunki nagich kobiet w gazetach codziennych widniejące obok prognozy pogody i krzyżówki, popularne serie książek Harlequin (itp.).

²⁶ W kodeksie karnym z 1932 roku istniał przepis penalizujący rozpowszechnianie pism, druków, wizerunków lub innych przedmiotów, mających charakter pornograficzny (art. 214 dkk). Obecnie taki przepis byłby niezgodny z oczekiwaniami społeczeństwa.

²⁷ Popularne czasopisma jak „Dziewczyna”, „Bravo”, „Bravo Love”, „Bravo Girl”, „Bravo Sport” (itp.); filmy typu *Saga Zmierzch*, czy książki z serii „Harry Potter”.

życia²⁸, gdyż powszechna anonimowość w sieci i możliwość kreowania odrębnej cyber-tożsamości²⁹ w znacznym stopniu utrudnia kontrolę dostępu młodych ludzi do materiałów, które nie są dla nich przeznaczone³⁰.

Od dawna wiadomo także, że zainteresowanie własną i cudzą seksualnością nie rozpoczyna się na etapie dorosłości, ale pojawia się znacznie wcześniej i stanowi naturalną część rozwoju człowieka³¹. Dziecko nie jest bowiem, jak twierdzono przez lata, istotą całkowicie aseksualną, co często utożsamiano z niewinnością i czystością³², ale praktycznie od samego początku silnie uwarunkowaną, również genetycznie³³, do zauważania i wykorzystywania swojej cielesności w realizacji celów istotnych z jego, jak i społecznego punktu widzenia. W tym kontekście niezwykle istotne staje się prawidłowe przygotowanie młodych ludzi nie tylko do uczestnictwa i odbioru kultury masowej, ale także do właściwego postrzegania seksualności jako nierozłącznej części życia człowieka. Bardzo ważne jest także stworzenie gwarancji ochrony tej najintymniejszej ze sfer, której naruszenie może dopiero ewentualnie prowadzić do uruchomienia procedur prawno-karnych.

EDUKACJA SEKSUALNA MŁODZIEŻY

Podstawą prawidłowego postrzegania własnej i cudzej seksualności powinna być rzetelna, całościowa i odpowiednio dopasowana do wieku edukacja z zakresu rozwoju seksualnego jednostki, prowadzona przez osoby posiadające od-

²⁸ Nie jest to określenie przypadkowe. Autorka chce dać wyraz swojemu przekonaniu, iż ukończenie 18 roku życia, które w kontekście prawnym oznacza początek dorosłości, nie jest taką granicą w kontekście społecznym, gdzie dorastanie może zakończyć się znacznie wcześniej lub znacznie później.

²⁹ Więcej o cyber-tożsamości [w:] J. A. Matusitz, *Cyberterrorism: a postmodern view of networks of terror and how computer security experts and law enforcement officials fight them*, ProQuest 2006, s. 132.

³⁰ Trudno bowiem podejrzewać, że okienka pojawiające się w chwili otwierania się witryny zawierającej treści pornograficzne zawierające pytanie „Czy masz ukończone 18 lat?” mają faktyczną funkcję ochronną, uniemożliwiającą dostęp młodych ludzi do zawartości strony. Faktycznym celem jest jedynie ochrona właściciela serwisu przed odpowiedzialnością karną, która opiera się na tym, że młodzi ludzie nie będą kłamać w takiej sytuacji i przyznają się do bycia małoletnimi.

³¹ S. Freud, *Wstęp do psychoanalizy*, tłum. S. Kempnerówna i S. Zaniewicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010; M. Zielona-Jenek, A. Chodecka, *Jestem dziewczynką, jestem chłopcem. Jak wspomagać rozwój seksualny dziecka*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2010, s. 51–52.

³² D. Żołądź-Strzelczyk, *Dziecko w dawnej Polsce*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, 2002, s. 15–19; P. Ariès, *Historia dzieciństwa*, tłum. P. Ochab, Wydawnictwo Marabut, Gdańsk 1995, s. 55; M. Delimata, *Dziecko w Polsce średniowiecznej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2004, s. 32–33; C. Mantle, *The roles of children in Roman religion*, „Greece & Rome” 2002, t. 49, nr 1, s. 103; A. Eckmann, *Dziecko w Biblii*, [w:] *Rodzina w starożytnym Rzymie*, red. J. Jundziłł, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy – Wydawnictwo Uczelniane, Bydgoszcz 1993, s. 207–218 i nast.

³³ S. de Beauvoir, *Druga płeć*, tłum. G. Mycielska, S. Leśniewska, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2009, s. 27–57.

powiednie kwalifikacje. Państwo nałożyło na siebie obowiązek jej wprowadzenie w ustawie o planowaniu rodziny, ochronie życia ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży³⁴, w artykule 4³⁵. Jego realizacją są rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół³⁶, razem z siedmioma załącznikami, oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego³⁷. Jednak jako przedmiot nieobowiązkowy, uczestnictwo w nim wymaga zgody rodzica lub opiekuna. Pewne wątpliwości w zakresie rzetelności przekazywanej wiedzy wzbudzają akceptowane przez Ministerstwo podręczniki³⁸, a także przygotowanie nauczycieli prowadzących te zajęcia³⁹.

Pozytywnym trendem, który można obecnie zaobserwować, jest coraz większe zwracanie uwagi na konieczność prowadzenia edukacji seksualnej w domu, przy jednoczesnym dostarczaniu rodzicom licznych publikacji, książek i innych materiałów⁴⁰, służących ułatwieniu tego procesu i dostosowaniu go do współczesnych warunków rozwoju młodzieży. W tym samym czasie, w którym państwo połowicznie wywiązuje się z nałożonych na siebie obowiązków, a rodzice dopiero dorastają do rozmawiania z dziećmi o seksie, w relacjach rówieśniczych edukacja seksualna realizowana jest od najmłodszych lat, bez zgody opiekunów czy nauczycieli, w różnorodnej formie, ale przede wszystkim bez spełniania wymagań dotyczących rzetelności i prawdziwości prezentowanych wzorców zachowań⁴¹. Te trzy,

³⁴ Dz. U. z roku 1993, nr 17, poz. 78.

³⁵ „1. Do programów nauczania szkolnego wprowadza się wiedzę o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji. 2. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania ustali, w drodze rozporządzenia, sposób nauczania szkolnego i zakres treści, o których mowa w ust. 1, zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz wprowadzi do systemu dokształcania i doskonalenia nauczycieli tematykę określoną w ust. 1.”

³⁶ Dz. U. z roku 2009, nr 4, poz. 17.

³⁷ Dz. U. z roku 1999, nr 67, poz. 756, Dz. U. z roku 2001, nr 79, poz. 845, Dz. U. z roku 2002, nr 121, poz. 1037, Dz. U. z roku 2009, nr 131, poz. 1079, Dz. U. z roku 2012, nr 0, poz. 300.

³⁸ Np. T. Król, *Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie*, Wydawnictwo Rubikon, Warszawa 2001.

³⁹ Przez długi czas nie były dostępne żadne kursy przygotowujące nauczycieli do prowadzenia tego przedmiotu, stąd przekazywanie go zazwyczaj nauczycielom biologii, WOSu czy nawet religii. Więcej: Raporty Grupy Edukatorów Seksualnych PONTON dostępne: <http://ponton.org.pl/pl/raporty> [12.05.2012].

⁴⁰ Na przykład: D. Höjer, G. Kvarnström, *Wielka księga siusiaków*, tłum. H. Thulwe, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2009; D. Höjer, G. Kvarnström, *Wielka księga cipek*, tłum. E. Jaszczuk, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2010.

⁴¹ http://policyjni.gazeta.pl/Policyjni/1,103617,10122474,Szukujace_seksualne_zabawy_gimnazjalistow_modne.html [8.2.2012].

wzajemnie komplementarne systemy, bardzo często reprezentują jednak odmienne normy i wartości, a przy tym skuteczność ich oddziaływania może znacznie się różnić. Ze względu na intensywność kontaktów rówieśniczych, a także proces identyfikacji z narzucanymi w tych relacjach normami, obecne przepisy dotyczące przedmiotu „Wychowanie do życia w rodzinie” wydają się być niewystarczającą przeciwwagą.

Prawo karne, stanowiące element kultury państwowej, z zasady będzie karać za zachowania niezgodne z jego postanowieniami. Może się jednak okazać, że te same zachowania będą w innym systemie nie tylko akceptowane, lecz nawet wymagane. Co więcej, młodzi ludzie mogą nawet nie mieć świadomości ich karalności, gdyż nigdy nie otrzymali takiej informacji. Taka sytuacja prowadzić musi do pojawienia się pytania o celowość regulacji dotyczących edukacji seksualnej i właściwość stosowania prawa karnego w tym zakresie.

OCHRONA ZDROWIA OSÓB MAŁOLETNICH

Jedną z funkcji prawa karnego jest ochrona zdrowia seksualnego osób małoletnich, co bezpośrednio wynika na przykład z założeń artykułu 200 kodeksu karnego, penalizującego nawet konsensualny stosunek seksualny z osobą poniżej 15 roku życia⁴². Zanim jednak możliwe jest zastosowanie ustawy karnej, prawo musi stworzyć gwarancje prawidłowego rozwoju seksualnego jednostki, co odbywa się na gruncie różnych dziedzin. Przede wszystkim w Konstytucji⁴³ zapisane są poszanowanie i ochrona godności jednostki (art. 30), wolności (art. 31), życia (art. 38), zarówno prywatnego jak i rodzinnego, w tym możliwości decydowania o sobie (art. 47), a także prawo do ochrony zdrowia (art. 68), czy prawo do nauki (art. 70). Częściowo, w przypadku osób małoletnich, ulegają one ograniczeniom na gruncie innych dziedzin prawa, na przykład w ustawie o zawodzie lekarza i lekarza dentystry⁴⁴, która w zakresie zgody na udzielenie świadczenia medycznego (art. 32), a także obowiązku udzielania informacji o stanie zdrowia (art. 31) w połączeniu z zachowaniem tajemnicy lekarskiej (art. 40)⁴⁵ stanowi uzupełnienie zapisu z kodek-

⁴² „Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze...”

⁴³ Dz. U. z roku 1997, nr 78, poz. 483.

⁴⁴ Dz. U. z roku 2008, nr 136, poz. 857.

⁴⁵ Art. 31.1. Lekarz ma obowiązek udzielać pacjentowi lub jego ustawowemu przedstawicielowi przystępnej informacji o jego stanie zdrowia, rozpoznaniu, proponowanych oraz możliwych metodach diagnostycznych, leczniczych, dających się przewidzieć następstwach ich zastosowania albo zaniechania, wynikach leczenia oraz rokowaniu. 7. Pacjentowi, który nie ukończył 16 lat, lekarz udziela informacji w zakresie i formie potrzebnej do prawidłowego przebiegu procesu diagnostycznego lub terapeutycznego i wysłuchuje jego zdania. Art. 32. 1. Lekarz może przeprowadzić badanie lub udzielić innych świadczeń zdrowotnych, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, po wyrażeniu zgody przez pacjenta. 2. Jeżeli pacjent jest małoletni lub niezdolny do świadomego wyrażenia zgody, wymagana jest zgoda jego przedstawiciela ustawowego, a gdy pacjent nie ma przedstawiciela ustawowego lub porozumienie się z nim jest niemożliwe – zezwo-

su rodzinnego i opiekuńczego w kwestii sprawowania władzy rodzicielskiej⁴⁶. Całościowe omówienie tego zagadnienia nie jest w tym miejscu ani możliwe, ani konieczne⁴⁷, jednak stanowi istotne uzupełnienie zarówno prawnego, jak i społecznego kontekstu występowania nieakceptowanych zachowań seksualnych młodzieży. Okazuje się bowiem, że w systemie prawnym seksualność młodych ludzi jest właściwie niezauważana, albo może nawet celowo pomijana, z wyjątkiem jednak prawa karnego, które surowo penalizuje zachowania łamiące pewne normy i naruszające wartości. Jest to o tyle ciekawe, że wiedza na ich temat także nie jest szeroko rozpowszechniona. W tym kontekście warto przyjrzeć się konkretnym przepisom, które stanowią egzemplifikację kwestii problemowych.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA OSÓB MAŁOLETNIICH

Na wstępie jednak należy zaznaczyć, że co do zasady osoby małoletnie mają ograniczone możliwości ponoszenia odpowiedzialności karnej za swoje działania. Zgodnie bowiem z artykułem 10 kodeksu karnego, na zasadach w nim określonych może odpowiadać jedynie ten, kto w momencie popełnienia czynu zabronionego ma ukończone 17 lat. Skoro małoletnim jest każda osoba do ukończenia 18 roku życia⁴⁸ wydaje się, że ustawodawca pozostawił duże pole dla działań wychowawczych⁴⁹ i edukacyjnych w ramach systemu rodzinnego, społecznego i oświatowego, prawu karnemu pozostawiając jedynie te przypadki, które w sposób znaczący naruszają porządek prawny, a przy tym osoba naruszająca wykazuje się już wystarczającym rozeznaniem w zakresie norm obowiązujących.

Kodeks karny nie jest jednak jedyną ustawą regulującą zakres odpowiedzialności za popełnienie przestępstwa, gdyż w przypadku osób małoletnich znacznie częściej możliwa do zastosowania będzie ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Zgodnie z artykułem pierwszym tej ustawy, jej przepisy stosuje

lenie sądu opiekuńczego. 5. Jeżeli pacjent ukończył 16 lat, wymagana jest także jego zgoda. Art. 40. 1. Lekarz ma obowiązek zachowania w tajemnicy informacji związanych z pacjentem, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu.”

⁴⁶ Dz. U. z roku 1964, nr 9, poz. 59, art. 92–112.

⁴⁷ Autorka dokonywała tego wielokrotnie, między innymi w: *Prawa Pacjenta. Prawno – zdrowotny poradnik dla kobiet*, Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, Warszawa 2009, s. 1–86; *Prawo do zdrowia, bezpieczeństwa i informacji osób niepełnoletnich*, „Studia Iuridica” 2009, s. 29–37, i in.

⁴⁸ To generalne założenie wynika przede wszystkim z art. 1 Konwencji o Prawach Dziecka (Dz. U. z roku 1991, nr 120, poz. 526) i art. 10 kodeksu cywilnego (Dz. U. z roku 1964, nr 16, poz. 93).

⁴⁹ Szczególnie biorąc pod uwagę art. 10 § 4 kodeksu karnego, który głosi: „W stosunku do sprawcy, który popełnił występki po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.”

się w przypadku postępowań w sprawach o czyny karalne⁵⁰ w stosunku do osób między 13 a 17 rokiem życia, a także w zakresie zwalczania i zapobiegania demoralizacji, w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18. Ustawa wymienia możliwe środki zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości nieletnich, w tym szereg działań o charakterze wychowawczym i jeden środek poprawczy. Charakterystyczne jest, że decyzje zapadają nie przed sądem karnym, ale przed sądem rodzinnym, co podkreśla dodatkowo inny charakter tych spraw. Założeniem jest bowiem, że do pewnego momentu znacznie istotniejsza powinna być kontrola sprawowana przez rodziców, opiekunów, środowisko społeczne, natomiast funkcja kontroli państwowej powinna mieć jedynie subsydiarny charakter.

W rzeczywistości można obecnie zaobserwować, że role uległy w pewnym zakresie odwróceniu – państwo znacznie częściej działa, natomiast szeroko pojęta kontrola społeczna coraz częściej zawodzi⁵¹. Trudno zdiagnozować przyczynę takiego stanu rzeczy; czy jest on wynikiem głębszej ingerencji instytucji państwowych w życie jednostek, czy może przekazywaniem przez społeczeństwo kolejnych sfer własnej prywatności do zakresu spraw publicznych. Należy jedynie zaznaczyć, że jest to zjawisko niepokojące. Szczególnie widoczne staje się w przypadku regulacji zachowań seksualnych młodzieży.

PRZESTĘPSTWA SEKSUALNE WOBEC MAŁOLETNIICH⁵²

Czynność seksualna z małoletnim

Artykuł 200 kodeksu karnego penalizuje obcowanie płciowe z małoletnim poniżej 15 roku życia, a także dopuszczenie się, doprowadzenie do poddania się czy wykonania innych czynności seksualnych wobec takiej osoby. Obecnie, po nowelizacji artykułu 197 kodeksu⁵³, ten przepis penalizuje jedynie stosunki podejmowane dobrowolnie, a więc te, w których obie strony wyraziły na nie „zgode”⁵⁴. W założeniu miał on chronić dzieci przed wykorzystywaniem przez osoby dorosłe,

⁵⁰ Czyn karalny w rozumieniu tej ustawy to czyn zabroniony przez ustawę jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, a także enumeratywnie wymienione tam wykroczenia.

⁵¹ N. Christie, *Dogodna ilość przestępstw*, wyd. cyt.

⁵² Wprowadzony podział na przestępstwa popełniane przez i wobec małoletnich jest w zupełności sztuczny i ma na celu jedynie umożliwienie jednostronnego przyjrzenia się problemowi. Oczywiście, że przestępstwo pornografii czy sextingu popełniane jest zarówno przez jak i wobec osób małoletnich. Wielowymiarowość tego zagadnienia wymagałaby jednak szerszego opracowania, co nie jest celem tej publikacji.

⁵³ Dz. U. z roku 2009, nr 206, poz. 1589. W artykule 197, dotyczącym zgwałcenia, dodane zostały paragrafy dotyczące zgwałcenia małoletniego poniżej 15 roku życia. Wcześniej takie działanie było generalnie zakazane w ramach artykułu 200 kodeksu karnego.

⁵⁴ Osoba poniżej 15 roku życia nie ma prawnej możliwości wyrażenia zgody na stosunek seksualny ani żadną inną czynność o takim charakterze. Stąd, użycie słowa „zgoda” należy rozumieć jedynie jako określenie dobrowolności kontaktów, na które strony decydują się w sposób świadomy.

w tym także przed zjawiskiem pedofilii⁵⁵. W konsekwencji pozwala na karanie młodych ludzi za zachowania będące nieodłącznym elementem ich kultury.

Badania pokazują⁵⁶, że młodzi ludzie nawiązują relacje seksualne znacznie wcześniej niż pozwala im na to prawo karne, wcześniej niż prawo medyczne daje im właściwe gwarancje ochrony zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, a także często zdecydowanie wcześniej niż zyczyliby sobie tego rodzice czy ustawodawca. W wielu krajach, uwzględniając te czynniki, wprowadza się dodatkowe regulacje, mające na celu wykluczenie pokrzywdzenia osób małoletnich⁵⁷, również poprzez wszczynanie wobec nich postępowań karnych na podstawie działań, które są naturalnym elementem ich rozwoju i funkcjonowania w społeczeństwie. Oczywiście, takie rozwiązania nie mają na celu legalizacji stosunków seksualnych pomiędzy dziećmi; wykluczają jednak stosowanie prawa karnego tam, gdzie wystarczająca jest kontrola rodzicielska czy oświatowa. W Polsce dodatkową trudnością staje się także brak świadomości osób małoletnich w zakresie karalności pewnych zachowań seksualnych, co wynika także z braku edukacji seksualnej w systemie szkolnym. Powoduje to dodatkowe konsekwencje w postaci trudności z przypisaniem winy sprawcy⁵⁸, a także z faktycznym określeniem kto tym sprawcą jest. Stanowi to ciekawy przykład prób wychowywania młodzieży nie poprzez edukację, ale przez penalizację pewnych zachowań. Jednocześnie, brak akceptacji dla nich nie wynika z ogólnie przyjętych norm społecznych, lecz z zapisanych w ustawach norm prawnych. Stawia to pod znakiem zapytania słuszność przyjętych rozwiązań prawno-karnych, a także poddaje w wątpliwość ich aktualność i adekwatność do współczesnych stosunków społecznych.

Prezentacja i rozpowszechnianie pornografii

Artykuł 202 kodeksu karnego jest wyjątkowo ciekawym przepisem, szczególnie w kontekście popełniania przestępstw na szkodę osób małoletnich. Przede wszystkim posługuje się kilkoma granicami wieku, które stanowią znamię czynu zabronionego. Dodatkowo, uwzględnia on współczesne możliwości wykorzystywania technik nagrywania, udostępniania i rozpowszechniania treści pornograficz-

⁵⁵ Należy odróżnić pedofilię od wykorzystywania seksualnego. Nie każda osoba wchodząca w relacje seksualne z dzieckiem jest jednocześnie pedofilem. Pedofilia jest rodzajem parafilii seksualnej i klasyfikowana jest jako choroba: ICD-10 kod F65.4; DSM-IV kod 302.2.

⁵⁶ Z. Izdebski, *Ryzykowna dekada – seksualność Polaków w dobie HIV/AIDS*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2010; Z. Izdebski, T. Niemiec, K. Waż, *(Zbyt) młodzi rodzice*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2011; *Seksualność Polaków 2011*, raport z badania prof. dr. hab. Zbigniewa Izdebskiego zrealizowanego przez TNS OBOP na zlecenie Biura Handlowego Polpharma Sp. z o.o., listopad 2011. Materiały z konferencji 23.11.2011.

⁵⁷ W Stanach Zjednoczonych często stosowana jest klauzula dozwolonej różnicy wieku (close-in-age exception), zgodnie z którą relacje seksualne między młodymi ludźmi, gdzie różnica wieku nie przekracza dozwolonego limitu wyłączane są spod ustawy karnej.

⁵⁸ Art. 1§ 3, art. 28, art. 30 kodeksu karnego.

nych, ale także przetwarzania konkretnych danych. Jednocześnie staje się całkowicie nieskuteczny w zakresie naprawienia powstałej szkody, jeśli nie dostarczy się potencjalnym ofiarom właściwej edukacji. Jego analiza właśnie w tych trzech obszarach pozwala ukazać istniejące problemy, zarówno prawne, ale przede wszystkim wynikające ze społecznego kontekstu funkcjonowania tej ustawy. Paragrafy 2 i 4a posługują się określeniem „małoletni poniżej lat 15”, natomiast paragrafy 3, 4 i 4b jedynie słowem „małoletni”. Oznacza to przede wszystkim, że karalność pewnych działań będzie zależała od wieku osoby poszkodowanej, a w związku z tym sprawca powinien mieć świadomość kiedy, jakie, w jakiej sytuacji i przede wszystkim wobec kogo jego zachowanie będzie niezgodne z ustawą karną. I tak jak trudno będzie przeciętnemu człowiekowi zapamiętać te reguły, tak równie skomplikowane będzie ich faktyczne aplikowanie w praktyce, szczególnie w sytuacji, gdy mamy do czynienia z małoletnim sprawcą. Trzecią granicą wiekową jest bowiem 17 rok życia, który wprowadza odpowiedzialność karną jednostki⁵⁹. Aby ostatecznie skomplikować sprawę, należy odwołać się do definicji osoby małoletniej, która zawarta jest w kodeksie cywilnym⁶⁰, dostarczającej czwartej granicy wiekowej, możliwej do zastosowania jedynie w przypadku kobiet, które po ukończeniu 16 roku życia zawarły małżeństwo za zgodą sądu⁶¹. Taka konstrukcja prowadzić może do szeregu problemów w zakresie praktycznego stosowania tego przepisu⁶².

Powszechność telefonów komórkowych z funkcją nagrywania, szeroka dostępność Internetu, istnienie darmowych programów do obróbki zdjęć spowodowały, że nie tylko wcześniej istniejące zakazy z tego przepisu nabrały innego znaczenia, lecz konieczne było też wprowadzenie dodatkowych paragrafów penalizujących społecznie nieakceptowane zachowania. Należy chociażby wspomnieć o paragrafach 4, 4a i 4b⁶³, które zostały następnie uzupełnione artykułem 191a⁶⁴. Moż-

⁵⁹ Art. 10 kk: „Na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat”.

⁶⁰ Art. 10 kc „§ 1. Pełnoletnim jest, kto ukończył lat osiemnaście. § 2. Przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletniość. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa.”

⁶¹ Art. 10 krio „§ 1. Nie może zawrzeć małżeństwa osoba nie mająca ukończonych lat osiemnastu. Jednakże z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła lat szesnaście, a z okoliczności wynika, że zawarcie małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej rodziny.”

⁶² Już na etapie generalnej interpretacji można zauważyć istotne problemy. Na przykład: *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, red. M. Mozgawa, Zakamycze, Kraków 2006, s. 129.

⁶³ „202 § 4 Kto utrwała treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15 podlega karze...4a Kto sprowadza, przechowuje lub posiada treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15 podlega karze...4b Kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej podlega karze...”

⁶⁴ „Kto utrwała wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, używając w tym celu wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstępny, albo wizeru-

na odnieść wrażenie, że ustawodawca faktycznie ma na celu ochronę osób małoletnich przed działaniami godzącymi w ich dobra osobiste. Okazuje się jednak, że prawo-karna ochrona we współczesnych realiach jest zupełnie nieadekwatna. Nie wystarczy bowiem skazanie osoby rozpowszechniającej treści pornograficzne z udziałem małoletniego za pomocą Internetu, aby takie materiały zniknęły z sieci⁶⁵. W tym miejscu pojawia się więc najistotniejszy element skutecznej ochrony prawnej, jakim jest właściwa edukacja społeczeństwa w zakresie przeciwdziałania pokrzywdzeniu. A na tym gruncie, jak wspomniane zostało wcześniej, państwo robi zdecydowanie za mało.

PRZESTĘPSTWA SEKSUALNE POPEŁNIANE PRZEZ MAŁOLETNIICH

Sexting

Słowo „sexting” oficjalnie pojawiło się w 2009 roku⁶⁶, choć zjawisko, które definiuje istniało znacznie wcześniej. Pierwsze przypadki reakcji karnej na takie zachowania miały miejsce już na początku drugiej połowy dekady⁶⁷, ale ciągle wzbudzają one dużo emocji. W języku angielskim słowo „sexting” powstało z połączenia słów „sex” i „texting” i oznacza wysyłanie zdjęć i filmików o charakterze erotycznym lub pornograficznym przy użyciu zazwyczaj telefonów komórkowych⁶⁸. Jest to powszechna praktyka w grupach nastolatków⁶⁹, służąca najczęściej flirtowaniu, okazywaniu miłości, przywiązania i zaufania, ale również nawiązywaniu relacji o charakterze seksualnym. W przypadkach skrajnych może służyć do prześladowania i upokarzania tych, którzy zdecydowali się wziąć w niej udział, szczególnie poprzez rozpowszechnienie zdjęć wśród znajomych, wgrywanie ich do Internetu czy w inny sposób udostępnienie szerokiemu gronu odbiorców. Takie

nek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody rozpowszechnia, podlega karze...”

⁶⁵ W chwili gdy materiały trafiają do sieci stają się dostępne dla milionów użytkowników, a w związku z tym nie istnieje możliwość ich usunięcia. Dodatkowo, mogą nawet po wielu latach zostać ponownie przez kogoś udostępnione – co jednak nie będzie rodziło odpowiedzialności karnej tej osoby.

⁶⁶ H. K. Hudson, *Factors affecting sexting behaviors among selected undergraduate students*, Eastern Illinois University, Charleston, 2006, s. 1.

⁶⁷ B. S. Marker, *Sexting as Moral Panic: an explanatory study into the media's construction of sexting*, Eastern Kentucky University, Richmond 2009, s. 1–46.

⁶⁸ K. R. Taylor, „Sexting”: *fun or felony?*, „Principal Leadership” 2009, vol. 9, nr 8, s. 60–62; D. Siegle, *Cyberbullying and sexting: technology abuses of the 21st century*, „Gifted child today” 2010, t. 32, nr 2, s. 14–16 i 65; D. Corbett, *Let's talk about sext: the challenge of finding the right legal response to the teenage practice of 'sexting'*, „Journal of Internet Law”, grudzień 2009, s. 3–8.

⁶⁹ A. Lenhart, *Teens and Sexting*, Pew Research Center, 15 grudnia 2009; *Sex and Tech. Results from a survey of teens and young adults*, The National Campaign to Prevent Teen and Unplanned Pregnancy, 2008; S. G. Boucek, *Dealing with the nightmare of 'sexting'*, www.eddigest.com, lipiec 2009, s. 10–12; J. Lopez, *Has the Internet unleashed digital drama?*, „Momentum” 2011, vol. 42, nr 4, s. 20–23; i in.

działania mogą prowadzić w konsekwencji do (cyber)bullyingu⁷⁰, który pojawia się gdy jedna osoba lub grupa podejmują działania mające na celu zastraszenie, poniżenie, skrzywdzenie jednostki biorącej udział w procederze sextingu przy użyciu materiałów przez nią często dobrowolnie udostępnionych⁷¹.

Ze społecznego punktu widzenia, prześladowanie w grupach rówieśniczych lub zainteresowanie cudzą seksualnością, a także chęć prezentacji własnej, nie są zjawiskami nowymi czy wcześniej niespotykanymi na tak szeroką skalę⁷². Do tej pory jednak niezmiernie rzadko angażowano prawo karne do ich regulacji, korzystając raczej z uprawnień przyznanych rodzicom czy nauczycielom w systemie sprawowania władzy rodzicielskiej czy nadzoru pedagogicznego. Obecnie widoczna jest tendencja do ich penalizowania⁷³, a więc wprowadzania sankcji znacznie surowszych i przede wszystkim realizowanych w ramach uprawnień władzy państwowej. Po raz kolejny jednak należy zaznaczyć, że takie rozwiązania nie prowadzą ani do zmniejszenia ilości ich występowania, ani do naprawienia szkody, ani do zaprzestania pokrzywdzenia. Młodzi ludzie, pozbawieni często właściwej edukacji, nie zawsze zdają sobie sprawę z możliwych konsekwencji sextingu, traktując go jako część kultury młodzieżowej, formę niegroźnej zabawy czy wręcz element gry miłosnej⁷⁴. To sprawia, że prawo karne staje się jedynie formą represji sprawców, bez możliwości gwarancji ochrony ofiar.

Cyberstalking

Przestępstwo stalkingu zostało wprowadzone do kodeksu karnego w 2011 roku⁷⁵. Uporczywe nękanie czy naruszenie prywatności innych osób jest jednak stałym elementem kultury zachodniej⁷⁶, a w Polsce istniało znacznie wcześniej, choć nikt nie wyobrażał sobie jego penalizacji. Podjęcie takiej decyzji ułatwił jednak szybki rozwój technologii teleinformacyjnych, pojawienie się telefonów komórkowych, dostępu do Internetu i tym podobne, które zintensyfikowały to zjawi-

⁷⁰ Tzw. sextbullying.

⁷¹ H. K. Hudson, *Factors affecting sexting...*, wyd. cyt., s. 2.

⁷² Wcześniej stosowano inne techniki, jak na przykład napisy w szkolnych toaletach czy plotkowanie, wykluczanie jednostek z grupy. W zakresie zainteresowania seksualnością wystarczy poobserwować dzieci w przedszkolu, które potrafią „wymieniać się” wiedzą na temat własnych organów płciowych i prezentować je sobie nawzajem w celu porównania.

⁷³ Chociażby wspomniany art. 202 czy 191a.

⁷⁴ M. Kaczmarek, *Sexting, czyli dlaczego dziewczyny nie mają nic do ukrycia*, <http://www.nto.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20110820/REPORTAZ/236337781> [20.03.2012]; A. Grabau, *Sexting – nastoletnia pornografia*, <http://www.przegladtygodnik.pl/pl/artykul/seksting-nastoletnia-pornografia> [18.04.2012].

⁷⁵ Dz. U. z roku 2011, nr 72, poz. 381.

⁷⁶ Można chociażby wspomnieć o fanklubach popularnych aktorów czy muzyków w Hollywood, czy wielogodzinnych oczekiwaniach pod hotelami gwiazd, czy obserwowaniem domów w celu chociażby chwilowego ujrzenia obiektu zainteresowania. Niekiedy jako takie zachowania można uznać działania paparazzi.

sko doprowadzając do jego eskalacji na niespotykaną wcześniej skalę. Również w grupach rówieśniczych zyskało w ostatnich latach na popularności.

Szczególną jego odmianą jest cyberstalking, czyli prześladowanie głównie za pośrednictwem Internetu. W zależności od form działania może łączyć się ze zjawiskiem sextingu⁷⁷, może być ekstremalną odmianą byllyingu⁷⁸, w każdym jednak wypadku jego celem będzie poniżenie, ośmieszenie i udęczenie drugiej osoby przy pomocy specjalnie przygotowanych stron www, forów społecznościowych czy portali lub serwisów internetowych. Charakterystyczne jest jednak to, że jego pojawienie się ma inne źródła w przypadku osób dorosłych, a inne w przypadku osób małoletnich⁷⁹. Nie można więc w każdym przypadku aplikować takich samych rozwiązań, gdyż nie doprowadzą one do oczekiwanych rezultatów.

Wspomniane wcześniej poczucie anonimowości sprawców i możliwość kreowania wielu odrębnych tożsamości sprawia, że potencjalni prześladowcy czują się całkowicie bezkarni, a to może mieć ogromny wpływ na intensywność ich działań. Dodatkowo zwiększa się skala działania, która obecnie może obejmować nie tylko określoną grupę rówieśników, znajomych ze szkoły czy podwórka, ale angażować osoby całkowicie obce, niezwiązane z ofiarą, których uczestnictwo w procederze będzie bardziej formą rozrywki niż faktycznym celowym nękaniami drugiej osoby. W konsekwencji często okazuje się, że w odróżnieniu od dorosłych ofiar stalkingu, które chcą jedynie zaprzestania nękania, osoby małoletnie wymagają będą dodatkowo pomocy psychologicznej w celu odzyskania poczucia własnej wartości czy wręcz późniejszej możliwości nawiązywania zdrowych relacji z innymi osobami. W tym zakresie znacznie skuteczniejsze okazują się więc działania rodziców, opiekunów, nauczycieli, pedagogów, niż wszczynanie procedury karnej, której głównym celem jest mimo wszystko ukaranie sprawcy.

PODSUMOWANIE

Wskazane wyżej przykłady penalizowania zachowań seksualnych młodzieży jasno ukazują, że prawo karne nie zastąpi właściwej edukacji, a także niekiedy nie powinno wkraczać w obszary wcześniej zarezerwowane dla działań wychowawczych i poprawczych aplikowanych w systemie rodzinnym czy szkolnym. Jednocześnie jego powszechne współcześnie wykorzystywanie świadczyć może o zachwianiu się struktur i rozluźnieniu więzi społecznych, a co za tym idzie zwiększającym się poczuciu zagrożenia pokrzywdzeniem przestępstwami pośród społeczeństwa.

⁷⁷ Sprawa Jessici Logan: http://today.msnbc.msn.com/id/29546030/ns/today-parenting_and_family/t/her-teen-committed-suicide-over-sexting/, [18.04.2012]; http://www.huffingtonpost.com/2009/12/07/jessica-logan-suicide-par_n_382825.html [22.05.2012].

⁷⁸ Sprawa Kenneth Weishuhn: http://www.huffingtonpost.com/2012/04/17/kenneth-weishuhn-gay-iowa-teen-suicide_n_1431442.html [22.05.2012].

⁷⁹ Osoby dorosłe najczęściej prześladowane są przez swoich byłych partnerów, młodzi ludzie przez wrogie grupy rówieśnicze lub zazdrosnych kolegów, ale także i osoby obce, które zostały poznane właśnie w Internecie.

Definiowanie coraz większej ilości zachowań jako przestępnych, szczególnie w zakresie relacji seksualnych nie powoduje zmniejszenia pokrzywdzenia, a jedynie zwiększa ryzyko poniesienia odpowiedzialności karnej, w przypadku osób małoletnich nierzadko za zupełnie nieświadome łamanie prawa. W rezultacie grono osób poszkodowanych stale ulega powiększeniu, zarówno o ofiary przestępstw, jak i o faktycznych sprawców, którzy ponoszą konsekwencje nieprzykładania właściwej wagi do edukacji i wychowania, zarówno przez państwo jak i opiekunów. Jednocześnie tworzy się ciekawa konstrukcja, w której proces karny nie zawsze jest wynikiem potępienia społecznego, ani nie zawsze do tego potępienia będzie prowadził. Nazwanie jednostki przestępcą seksualnym, szczególnie jeśli dotyczy to osoby małoletniej, nie musi bowiem skutkować negatywnymi konsekwencjami w jej odbiorze społecznym, co jest wynikiem wpływu kultury i współczesnych obyczajów, których zakres tolerancji dla zachowań seksualnych młodzieży może okazać się znacznie szerszy, niż ten prezentowany w kodeksie karnym. Taka sytuacja na pewno wpływa na poziom przestrzegania prawa i jego zmniejszający się autorytet w społeczeństwie.

Okazuje się także, że w zakresie regulacji przestępstw seksualnych popełnianych przez i na szkodę osób małoletnich prawo karne nie jest odzwierciedleniem norm i wartości funkcjonujących we współczesnym społeczeństwie, a jedynie prezentuje prawdopodobnie idealistyczny wizerunek relacji seksualnych zaczerpnięty z początków zeszłego stulecia. W połączeniu z innymi przepisami regulującymi życie seksualne jednostki, jego ochronę i gwarancje ustanawiane przez państwo stanowić może nawet zagrożenie dla prawidłowego rozwoju seksualnego jednostki. Z tego powodu, uaktualnienie i dostosowanie obecnie obowiązujących przepisów, zarówno w zakresie prawa karnego, jak i cywilnego czy rodzinnego, do społecznej rzeczywistości wydaje się niezbędne, a nawet kluczowe dla właściwej realizacji praw osób małoletnich. Powinno to doprowadzić do ograniczenia penalizacji niektórych zachowań seksualnych młodzieży i zwiększenia wpływu edukacji i wychowania na życie małoletnich, co stanowiłoby istotną przeciwwagę dla prezentowanych w mass mediach wizerunków seksualności człowieka.

BIBLIOGRAFIA

- Ariès P., *Historia dzieciństwa*, tłum. M. Ochab, Wydawnictwo Marabut, Gdańsk 1995.
- Beauvoir S. de, *Druga płeć*, tłum. G. Mycielska, M. Leśniewska, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2009.
- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, INFO Trade, Gdańsk 2007.
- Boucek S. G., *Dealing with the nightmare of 'sexting'*, www.eddigest.com, lipiec 2009.
- Bożyczko Z., *Przestępstwo i życie*, Ossolineum, Wrocław 1972.
- Christie N., *Dogodna ilość przestępstw*, tłum. M. Płatek, Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, Warszawa 2004.

- Corbett D., *Let's talk about sext: the challenge of finding the right legal response to the teenage practice of 'sexting'*, „Journal of Internet Law”, grudzień 2009.
- Delimata M., *Dziecko w Polsce średniowiecznej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2004.
- Dziewanowka M., *Prawo do zdrowia, bezpieczeństwa i informacji osób niepełnoletnich*, „Studia Iuridica” 2009.
- Dziewanowka M., *Prawa Pacjenta. Prawno-zdrowotny poradnik dla kobiet*, Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, Warszawa 2009.
- Eckmann A., *Dziecko w Biblii*, [w:] *Rodzina w starożytnym Rzymie*, red. J. Jundził J., Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy – Wydawnictwo Uczelniane, Bydgoszcz 1993.
- Grabau A., *Sexting – nastoletnia pornografia*, <http://www.przegladtygodnik.pl/pl/artykul/seksting-nastoletnia-pornografia> [18.04.2012].
- Foucault M., *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, tłum. T. Komendant, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2009.
- Freud S., *Wstęp do psychoanalizy*, tłum. S. Kempnerówna i S. Zaniewicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- http://www.huffingtonpost.com/2009/12/07/jessica-logan-suicide-par_n_382825.html [22.05.2012].
- http://www.huffingtonpost.com/2012/04/17/kenneth-weishuhn-gay-iowa-teen-suicide_n_1431442.html [22.05.2012].
- http://today.msnbc.msn.com/id/29546030/ns/today-parenting_and_family/t/her-teen-committed-suicide-over-sexting/ [18.04.2012].
- Höjer D., Kvarnström G., *Wielka księga cipek*, tłum. E. Jaszczuk, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2010.
- Höjer D., Kvarnström G., *Wielka księga siusiaków*, tłum. H. Thylwe, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2009.
- Hudson H. K., *Factors affecting sexting behaviors among selected undergraduate students*, Eastern Illinois University, Charleston 2006.
- Izdebski Z., *Ryzykowna dekada – seksualność Polaków w dobie HIV/AIDS*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2010.
- Izdebski Z., Niemiec T., Wąż K., *(Zbyt) młodzi rodzice*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2011.
- Kaczmarek M., *Sexting, czyli dlaczego dziewczyny nie mają nic do ukrycia*, <http://www.nto.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20110820/REPORTAZ/236337781> [20.03.2012].
- Kodeks karny (Dz. U. z roku 2011, nr 72, poz. 381).
- Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, red. M. Mozgowa, Zakamycze, Kraków 2006.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z roku 1964, nr 9, poz. 59).
- Król T., *Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie*, Wydawnictwo Rubikon, Warszawa 2001.
- Lenhart A., *Teens and Sexting*, Pew Reaserch Center, 15 grudnia 2009.
- Lopez J., *Has the Internet unleashed digital drama?*, „Momentum” 2011, vol. 42, nr 4.
- Mantle C., *The roles of children in Roman religion*, „Greece & Rome” 2002, t. 49, nr 1.

- Marker B. S., *Sexting as Moral Panic: an explanatory study into the media's construction of sexting*, Eastern Kentucky University, Richmond 2009.
- Matusitz J. A., *Cyberterrorism: a postmodern view of networks of terror and how computer security experts and law enforcement officials fight them*, ProQuest 2006.
- Przybyliński S., *Podkultura więzienna – wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
- Siegle D., *Cyberbullying and sexting: technology abuses of the 21st century*, „Gifted child today” 2010, t. 32, nr 2.
- Seksualność Polaków 2011*, raport z badania prof. dr. hab. Zbigniewa Izdebskiego zrealizowanego przez TNS OBOP na zlecenie Biura Handlowego Polpharma Sp. z o.o., listopad 2011.
- Sex and Tech. Results from a survey of teens and young adults*, The National Campaign to Prevent Teen and Unplanned Pregnancy, 2008.
- Taylor K. R., „Sexting”: *fun or felony?*, „Principal Leadership” 2009, vol. 9, nr 8.
- Ustawa o systemie oświaty (Dz. U. z roku 2004, nr 256, poz. 2572).
- Wacquant L., *Suitable enemies*, [w:] *Punishment & Society*, SAGE Publications, Londyn 1999.
- Zielona-Jenek M., Chodecka A., *Jestem dziewczynką, jestem chłopcem. Jak wspomagać rozwój seksualny dziecka*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2010.
- Żołądź-Strzelczyk D., *Dziecko w dawnej Polsce*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2002.

SUMMARY

Sexual behaviour of young people in the context of contemporary challenges

The aim of this article is to present issues related to sexual offences committed by or against minors. In addition to that, non-legal factors will be analyzed, such as access to and quality of sexual education at home and at school or social development of minors. Special attention is paid to the impact of information technologies (the Internet, mobile phones, tablets) on the intensity of juvenile delinquency, e.g. pornography, sexting, stalking, cyberbullying. The main question is whether it is possible to legally regulate and codify the behaviour of teenagers in terms of their sexual activity in a way which protects them sufficiently from harm. It is also of interest what factors determine the consistency of criminal law – and, in the case of minors, the law of juvenile justice – and observable reality. The paper concludes that the joint impact of culture and social norms constitutes the crux of the matter.

Keywords: minors, sexual education, sexual behaviour, pornography, sexting, cyberstalking

MAŁGORZATA DZIEWANOWSKA, doctoral student in the Department of Criminal Law, Warsaw University, Poland. E-mail: goscia.dziewanowska@gmail.com